

שעור ג'

התגברות הדעת על הטבע*

לא דיין מה שמתוקן להם לעולם.
הבא אלא שהם מבקשים לישוב בשלוח.
בעולם הזה". (מד"ר וישב).

כבר נתבאר אצלנו כי עיקר עבודת האדם וחובתו הוא להשתדל להגביר את הדעת על הטבע, להתפתח ולהשתלם במעלות הנפש עד שהשקפותיו והכרותיו השכליות תהיינה חזקות וקימות אצלו במדה כזו, שאל יחוש ואל יתנועע לכבו מפני טבעו והרגלו. כי אם תחסר לו מדה זו במלואה, ומבעו עוד ישלום וימשול בו, עלול הוא להכשל על ידי זה עד אין שעור.

ובארנו בזה דברי חז"ל פ' וישב: „בקש יעקב לישוב בשלוח מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישוב בשלוח אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישוב בשלוח בעולם הזה" (מוכא ברש"י ל"ז ב') ובמדרש רבה (פ' פ"ד. א') איתא כזו הלשון: „אמר ר"א בשעה שהצדיקים יושבים בשלוח ומבקשים לישוב בשלוח בעולם הזה, השטן בא ומקטרג. אמר: לא דיין שהוא מתוקן להם לעולם הבא אלא שהם מבקשים לישוב בשלוח בעולם הזה". — והנה פשטות דברי חז"ל קשה מאד. וכי מה איכפת לי' להקב"ה אם צדיקים ישבו בשלוח בעולם הזה? וכי עינו צרה בהם ח"ו? ! ואף שאמר לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות (ברכות ה' ע"ב) הרי לא אמרו אי אפשר לו לאדם לזכות לשתי שולחנות, אלא שלא

* נאמר ביום א' קרה תרע"ו ונרשם ע"י ר' יעקב דוד מיזל ז"ל הי"ד.

לכל אדם יש הזכות לשתי שולחנות, אבל מי שזוכה — זוכה. אבל הבאור הוא כי באמת כשהצדיקים מבקשים לישב בשלוחה בעולם הזה מגרעת היא במעלת נפשם ואות הוא כי עדיין לא יספיק להם מה שמתוקן להם לעולם הבא, אינם מוצאים די מרגוע ונועם לנפשם כמה שמוכן לפניהם ועדיין הם מבקשים שלוחה גופנית פשוטה — וזה מפני שחסרה להם ההשגה הראויה בענינים רוחניים, הכרתם אינה כהירה כמדה שלמה והסכמתם עליהם איננה תופסת את מקומה הראוי במחשבתם ובלבם, ועוד נשאר מקום אצלם לענינים הפשוטים לתור להם מנוחה בעולם הזה. והקב"ה, הבוחן לבבות, רואה אותו הפחת והחסרון ונתכעים המה על זה. יש לכאר עוד מה שאמרו: „מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף“ כפי מה שהורגנו חז"ל שמדת הקב"ה והנהגתו בעולם עם בראויו היא מדה כנגד מדה, ואם כן יש למצא גם כאן במדת העונש — רוגזו של יוסף — המדה כנגד מדה. והוא דאיתא במדרש (וישב פ"ו א' ובילקוט הושע יא) * על הכתוב „בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה“: „אמר ר' ברכי' בשם ר' יודא בר' סימון ראוי הו' יעקב אבינו לירד למצרים שלול בקולרין לקיים מה שנאמר כי גר יהי' זרעך וגו' אמר הקב"ה בני בכורי הוא ואני מורידו בכזיון הריני מוריד בנו לפניו. הה"ד ויוסף הורד מצרימה וגו' הוריד את יעקב למצרים. לפרה שמושכין אותה למקולין ואינה נמשכת, מה עשו? משכו את בנה לפני' והיתה הולכת בעל כרחיה שלא כמובתה“.

והנה דברי המדרש לפי פשוטם קשים מאוד. כי מה היסוף לנו משל זה לפרה שמושכים אותה למקולין ולמה אנו צריכים למשל? הן המשל בא בכל מקום לכאר ענין

* בגמ' שבת פ"ט ע"ב איתא בשם ר' יוחנן אותו המאמר בלי המשל

מפשט שקשה להבינו בלעדו, אבל כאן הלא הדבר מובן לנו גם בלי המשל כי יעקב אבינו ירד אל יוסף בנו למצרים ואין המשל מוסיף מאומה. אולם כשאנו מתבוננים יותר בענין זה עלינו להשתומם ולהתפלא מעומק חכמתם של חז"ל ומעינים החדה החודרת לקרב לב פנימה, כי בהתבוננם בספור המעשה בתורה ראו ומצאו שבין המון החשבונוט ושפעת הכחות שהניעו את יעקב אבינו לירד אל יוסף בנו למצרים פעל גם כח טבעי פשוט אשר הועיל ועזר בהכרעתו לירד מצרימה, ועל זה מתחו חז"ל קו בקרת ואמרו כי אם אהבתו ליוסף הכריעה אצלו לירד למצרים הרי זה משל לפרה! כי על מה זה ולמה ירד מצרימה? הלא ידע כי מצרים מקום טומאה הוא, ואף שידע בקבלה כי נגזר על צאצאי אברהם השעבוד למצרים, אבל בהדי כבשי דרחמנא למה לוי? וכל זמן שהי' יכול לישב במקום אבותיו בארץ כנען לא הי' לו לירד בעצמו מרצונו למצרים אלא אם כן בהכרח וכפי' שלול בקולרין. אין זה אלא מפני שהכח הטבעי הפשוט הנמצא גם כן בפרה, לאהוב את בנה ולרוץ אחריו למקולין, פעל גם בו שירד למצרים. הרי שהעונש הי' מדה כנגד מדה שנכשל באותה המדה ששלט בו הכח הטבעי והפשוט שביקש לישב בשלוח בעולם הזה. ואף שכודאי הי' זה במדה דקה שאנו לא היינו מרגישים בה כלל, אבל לפני הקב"ה, הבהוהן לבבות, גלוי כל כח ורגש אף הדק מן הדק ועל זה נענש יעקב שנאכד ממנו בנו האהוב וכלתה נפשו אליו כ"ב שנה ובהודע לו כי עוד יוסף בנו חי נמשך מיד לירד אליו מצרימה כי בהמצא בו חולשה זאת לא היו דרושים בעדו שלשלאית וקולרין להורידו מצרימה. כי אם כח זה, כח הטבע, הוא שהוריד אותו שמה ובאותו כח רץ מצרימה כפרה אחר בנה למקולין.

למדים אנו מזה עד כמה קשה לאדם להגביר השכל על הטבע ומה מאד צריך הוא לעבוד בזה, כי תמיד הוא

צמצא במכנה שכל דבר קל וקטן יסב את לבו מהכרותיו השכליות וילך אחרי רגשותיו הטבעיים. והדרך הישרה להנצל מזאת הסכנה היא על ידי התפלה כשישים תמיד לבו לתפלתו אשר בה הוא מוצא יסוד האמונה בהשגחת הכורא ורוממות אֵל ובהתחזק אצלו הכרתו בכח ה' ונפלאותיו וידע שהכל תלוי אך ברצונו ית', יתדבק ממילא אל ה' ויתרומם מעל רגשותיו וכחותיו השפלים המושכים אותו למטה ומעמעמים את כח השכל.

וזה שכשיעמוד להתפלל יצייר לו לפני מי הוא עומד ואומר: „ברוך אתה הוי'“, שענינו הוא, שהוא מתיצב לפני המציאות וההוי' האמתית, לא לשום כח אחר כי אם אל ההוה ומהוה את הכל ככאור הפשוט של השם ככתיבתו. אולם כאשר ענין זה הוא למעלה מכח השגת אנוש לכן הוא מוסיף „אלקינו“, דהיינו לפי השגתנו במציאות הזאת * אבל באשר השגתנו באלקותו ית' פעוטה יותר מדי לכן אנו סומכים דעתנו אל דעת אבותינו לפי התקשרות נפשותינו אליהם ואומרים „אלקי אבותינו“, כפי השגתם, ומפרטים „אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב“ כל אחד לפי השגתו המיוחדת, שהן ההשגות היותר עליונות לפי כח אנוש באלקותו ית'. ולפי ההשגה הזאת אנו יודעים ומכירים כי הוא האֵל הגדול הגבור והנורא אֵל עליון“, עליון מכל ועל כל, עליון על כל הכחות הנמצאים בכריאה, וכלם תחת רצונו; עליון מעל ההנהגה הנוהגת שאנו קוראים אותה „הנהגת הטבע“, והוא המנהיג אותה ומשדרה כפי רצונו — זאת היא השגתנו באותה ההוי'. ומכירים אנו שמשם מקורו ומוצאו של כל הטוב והחסד כי הוא „גומל חסדים טובים“, „וקונה הכל“, שהוא בורא ומהוה הכל ואף על פי כן הוא

* ע"י שער"ד „כי כל בשמים ובארץ ג' ששם באר רבינו כי השם אלקים מתחיל אל האדם לפי מידת הכרתו ולכן אנו מתבטאים על זה באופן יחסי: „אלקינו“ „אלקי אברהם“ וכיו"ב. (המערכת).

„זוכר חסדי אבות“, מעשיהם הטובים שעשו לפניו, „מביא גואל לבני בניהם“, „למען שמו“, למען קדושת שמו שיתקדש בנו כראוי לשמו הגדול כענין בקשתנו „ומלוך עלינו אתה ה' לבדך“, שהמובן „לבדך“ היינו שיופיע ה' עלינו במלכותו לבדו שימלוך עלינו בהיותו כלי אמצעים וסדרי הנהגה וכוה אנו נותנים תוקף לקיום בנו האמונה שיביא גואל למען שמו, שהגאולה האמתית היא שתתראה רק הוי' אחת — „שמו הגדול“ ולא שם אחר. וכל זה „באהבה“.

הנה זאת הכרכה הראשונה שבשם"ע, שהיא כוללת כל היקף המציאות מתחלתו ושרשו והנהגתו עתה ומצב העתיד הודאי. ואנו מסיימים „מלך עוזר ומושיע מגן“, היינו שגם עתה הוא העוזר והוא המושיע והמגן ולא אחר.

ואם יתרגל האדם להתפלל בכרכה הראשונה בשים לב ובהרגשה הראוי' ירכוש בקרבו מעט-מעט האמונה האמתית ויתברר אצלו כי מתחלת הבריאה ועד נצח נצחים מתנהג הכל לפי רצונו ית' ולתכלית רצונו בבריאתו. ובכרכה שני', כשהוא מספר גבורות ה', שאומר: „מי כמוך בעל גבורות“, יכוון שכל הגבורות שבכה ברואי מטה ממנו הם ותלויות רק ברצונו, וכוה יתרומם האדם מעל נטיותיו הטבעיות המניאות אותו מדרך ה' וממלוי רצונו ית'. כל זמן שלא תהיה ערה אצלו ההכרה האמתית כוה יש לו לירא מאד כי עלול הוא להכשל ולסור ח"ו מדרך ה' ולירד מטה מטה לדרכי שאול. זכנ רואים אנו במעשה המרגלים שכנראה מספור התורה לא הרשיעו מיד אלא שסמו מעט מדרך האמת ועל ידי זה הלכו מדהי אל דחי, ושורש הדבר הי' שלא מלאו אחרי ה'. עוד לא היתה אצלם האמונה בגבורות ה' בשלמותה וזה גרם כל האסון הנורא שנגזר עליהם למות במיתה משונה ועל כל הדור לא להכנס לארץ ולמות במדבר.

כי הנה בתחלה כשאמר משה לבני ישראל על פי ה' „ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ עלת רש כאשר דבר

ד' אלקי אבותיך לך אל תירא ואל תחת" (דברים א' כ"א)
 נתעוררה אצלם הדרישה לאחוז באמצעים טבעיים אשר
 יקלו עליהם את כבוש הארץ, ואף שכבר היו מנוסים בהנהגה
 נסית וראו כבר כמה פעמים כי אין דבר שיעמוד נגד רצון
 ה' והקב"ה הלא הבטיח להם להוריש להם את הארץ, מכל
 מקום לא היתה עדיין האמונה הזאת שלמה אצלם במדה
 הראוי'. ולכן מצאו לנכון לבא אל משה ולדרוש ממנו שישלח
 מרגלים לפניהם, וביחד עם זה נשלמה בנפשם האמונה
 שתכבש הארץ לפניהם, ולכן באו כולם לפני משה בדחיפה
 זבכהלה, כמבואר במדרש על הפסוק „ותקרבון אלי כלכם” —
 בערבוביא, הילדים דוחפים את הזקנים והזקנים דוחפים את
 הראשים, ודרשו לשלח לפניהם אנשים לחפור את הארץ.
 ובראות משה את אופן דרישתם ידע והבין שלא ממקור
 טהור מוצאה, אלא שורש המרי הוא וניגוד לרצונו ית'. כי
 אמנם העצה — כשהיא לעצמה — לשלח מרגלים לתור
 את הארץ אין בזה שום רעה, כי גם משה ויהושע שלחו
 מרגלים וכן ראוי ונכון שלא לסמוך על הנס ולאחוז גם
 באמצעים טבעיים, אבל יש לדעת תמיד שלא האמצעים
 הטבעיים המה מועילים ופועלים כי אם רצון ה' הוא הפועל.
 וכאשר מרגישים בידיעה זו ומוחדרים בה אי אפשר לבא
 בהתפעלות והתלהבות בדרישת האמצעים האלה כאלו הם
 העיקר ורק בהם צפונה אפשרות ההצלחה. וכאשר ראה
 זאת משה בחן מיד את שורש הדבר והבין כי אמונתם בה'
 רפויה ולכן נתירא ופחד למלא את דרישתם כי ידע שרוח
 זה יכול להביאם עד כדי לסור לגמרי מאחרי ה'. ויאמר לו
 ה' „שלח לך אנשים, לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה
 שלח” (רש"י שם) * כי בין כך ובין כך רע הדבר ש„אם

* נראה טעם הדבר כי אף שראוי הי' שישלחום ויכשלו ויענשו מכל מקום
 לא רצה הקב"ה ליחד על זה צווי התורה, והבין. (המערכת).

מעכב אני עליכם הם אומרים על שאינה טובה לא הראה אותה לנו" (מד"ר שם) ולכן שלח משה את המרגלים ויתפלל על יהושע "וי' יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י שם) כי ראה את עצתם רעה וכלב נשתמח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם. "ויבאו אל משה וגו' ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וגו' אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם. עמלק יושב בארץ הנגב והחוי והיבומי והאמורי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן". והנה מעצם הספור והתשובה שהשיבו לו למשה אין רע בולט, אך ניכר הי' מדבריהם שרצו להדגיש את קשי הדבר לכבש את הארץ כדי להטיל פחד ומורא לצאת למלחמה. ובכל זה לא דברו עוד בגלוי והסתירו מחשבתם בקרבם, אולם כאשר שמעו את דברי כלב באמרו "עלה נעלה", התלקחה במ אש ההתנצחות יחד עם יראתה לעלות אל הארץ ויאמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו. עתה לא דברו עוד בסתר כי אם בדברים גלויים עד שהתכבטאו ואמרו כי חזק הוא ממנו והיתה מורגשת בדבריהם "ממנו" כביכול כלפי מעלה (רש"י שם) אף שפישטות הדברים היתה כלפי ישראל שהאויב חזק מישראל. ומה כבר התחילו לרדת מטה מטה להוציא דבת הארץ כי "ארץ אוכלת יושבי' היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות ושם ראינו הנפילים בני ענק ונהי' בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם", עד שנשלמה כל הרעה באמרם "נתנה ראש ונשובה מצרימה". וכל זה בא להם מפני שבתחלה היתה חסרה להם כמדה הראוי' בהירות האמינה בנבורת-ה' אשר אין דבר העומד בפני רצונו ית' ובקשו להם עצות ונכשלו.

הן ככל החזיון הזה אנו רואים גם בדורנו. כשנתעוררה התנועה הציונית והרימו בגאון את דגל גאולת הארץ

והרעישו את העולם בפעולותיהם, נמצאו כמה אנשים חשוכים, וכיניהם גם מגדולי הדור, שנמשכו אחריהם. ורבים תמחו כי רוב מנין ובנין של גאוני ישראל לא מצאה התנועה הזאת הן כעיניהם כלל. אבל אנשי הדעת שהשקיפו אל תוך הדבר תמחו להפך על הנמשכים אחריהם שנתפתו לחסרי אמונה ונתנו יד לעבודתם. כי אם אמנם כולנו משתוקקים לארץ חמדתנו וכל בן ישראל אשר לבו רד עם אל-יכסוף אל ציון ונפשו תכלה אלי, אבל הצורה שנתלכשה בתנועה הציונית אש זרה היא אשר לא צוה ה'. כי הן אם נתקור אחרי הסכויים של התגשמות אידיאתם הלא לפי ראות עיני בשר לא תוכל לבא אלא אחרי כמה עשרות שנים וכשנתבונן בהתלהבות שלבשתם הלא נתפלא מאין היא באה עד כדי למסור את נפשם ולעבוד במרץ כל כך בעד דבר שאינו במציאות להתגשם בחייהם, כי אם בעד ספק התגשמות של דורות הכאים אחרי כן, שאז כבר עברו וחלפו מן העולם -- לפי השקפתם הם -- ולא ידעו מזה כלל? והלא אין ספק בדבר כי הירא את ה' מרגיש יותר בצרת הכלל ומכיר יותר בחובתו לעשות לטובת עמו, כי הדבר שהוא מרגיש לטוב, טוב הוא אצלו בתכלית ומועיל לא רק לזמן כי אם לנצח, כי כל דבר קשור אצלו עם ראשית הבריאה עד סוף תכליתה. אבל נעדרי אמונה, שכל העולם הוא אצלם חלקים-חלקים וכל תועלת היא רק לזמנו שהוא חי בו, והאנשים שכבר היו אין להם שום התקשרות אתנו והחיים היום אין להם התקשרות עם העתיד, מאין תבא להם ההתלהבות לעבוד במסירות נפש בעד דורות שיבאו אחריהם? אין זה כי אם לפי שכל אדם יש לו נטי' טבעית הדורשת ממנו איזו שאיפה אשר בעבודה ימסור את כחותיו וכשרונותיו הנפשיים, וכאשר אמונה והשגה בדברים נשגבים, אמתיים ומועילים בתכלית, אין להם, לכן כשמוצאים איזה רעיון אידיאלי הם נאחזים בו ובוה ממלאים הם דרישה טבעם

לדברים רוחניים נאצלים. אולם המאמין בה' ההולך בדרכם ונמשך אחרי רגשם אין זה כי אם בעבור שישינם כמה אנשים מהפשוטים וגם מהגדולים שאמונתם בה' היא רק בדרך חיוב על פי דין, מוצאים הם עצמם מחויבים להאמין בה', כי הלא אסור שלא להאמין ובעבור זה מאמינים הם בכח ה' ושעוד יביא גאולה לעם ישראל, אבל כל זה כאמונה פגומה, חסרה להם המדה הראויה והשלמה באמונה זאת, עוד נסוגים הם אחור בעמקי לבם פנימה מאמונת התגשמות הדבר הוזה שהם מאמינים בו מפני העכובים הגדולים והמכשולים הקשים הנראים לעיניהם קצרי הראות. ולכן כשהם מוצאים איזה דרך להוציא הגאולה לפועל בדרך טבע ובאופן מעשי, אף אם בדרך רחוקה מאד, ירוצו אליה ויחבקהו בשתי ידים. כי בה הם מוצאים שלמות אמונתם וזה משלים תשוקת נפשם המורגשת בקרבם לקרב אל לבם ולרגש טבעם את האמונה שהם חייבים בה, ובכל כהם מתאמצים הם בזה באמתלא שהם דואגים לטובת הכלל, ואינם מרגישים בעצמם את הכח הדוחף אותם לעבודתם.

ובכל הדברים ובכל הענינים אנו פוגשים תמיד הפח יקוש הוזה אשר נכוכו בהם רוב בני אדם ואינם יודעים בעצמם את סבת תשוקתם ודרישתם לזה. למשל מתעוררת תמיד בינינו דרישה ללמוד לשון המדינה שאנו מתגוררים בה, כעת השפה הגרמנית.* והנה באמת עצם הדרישה הזאת — ידיעת לשון המדינה — אין בזה שום עול, יען כי דבר זה יכול להועיל לנו תמיד למשאנו ומתננו עם בני הארץ אשר זה נחוץ לנו תמיד. אבל אופן הדרישה לא טוב בעיני. כי חלוק גדול הוא כאיזה אופן דורשים; חלוק גדול הוא בין ראוי הדבר ובין דחוף הדבר! ובאמת עלכון גדול ודאבון לב הוא לנו הדבר הוזה. הן כשנכנס אלי נכרי

* בעת הכיבוש הגרמני במלחמת העולם הראשונה.

המדבר בלשונו המשונה, שאיני מבין ממנה אף מלה אחת, אינו מתבייש מאומה ואינו בא לגמרי במבוכה יען כי זאת היא לשון עמו. ואנחנו הלא יש לנו שתי לשונות: אחת, לשון יהודית המדוברת בינינו; ואחת עולה על כלנה, היא לשון הקדש. לשונות כל כך נאות ועדינות מלאות ענין בדקדוקן ונמוקן ומעמן. ואף על פי כן אנו מתביישים בלשינו ודוחקים את עצמנו ללמד לשונות זרות. באנו לרוסיא — אנו לומדים שפת רוסיא; היום באשכנז — שפת אשכנז; למחר באנגליה — שפת אנגלית. אמנם יש לנו להצדיק את עצמנו כי אנחנו הגרים בכל הארצות ואנו צריכים לכך בכדי חיינו במשא ומתן ויתר עסקינו וקשה לנו בכל פעם לפנות אליהם על ידי מליץ ויותר טוב לנו לדעת בעצמנו לשונם. אבל האם בעבור זה נתלהב כל כך ונצטק ללשונם הידד! אין זה כי אם בעבור שאנו רואים עוד את עצמנו חסרים בחסרון ידיעת לשונם, עוד לא נתבררה אצלנו כראוי מה היא השלמות האמתית ומרגישים עוד את עצמנו חסרי השלמות ונפרש כפינו לאל זר אשר לפי טעותנו ישלים זה הדבר אותנו. אבל טעות היא זאת: בשכלנו כבר הגענו למדרגה זו שאנו מבינים היטב קטנות הדבר הזה ומבינים אנו מה היא השלמות האמתית, אבל הטבע וההרגל הם המה הפועלים עלינו פעולתם הממעה.

לכן עלינו להתרגל להגביר השכל על הטבע, לפתח את עצמנו שהכרותינו שאנו מכירים בשכלנו ההיונת מוחזקות ומקוימות אצלנו כמדה שלמה. ואל נחוש ואל יתנועע לבבנו מגני כחות הטבע כלל, ואז נשתלם ונשלם.

שעור ד'

דור הפלגה*

מצוי הוא בין תלמידי ישיבות וביחוד כאלה שיש להם כשרונות נעלים. ואף גם בעלי דעת שמרנישים ויודעים שאינם מצליחים כראוי בלמודם ואינם רואים ברכה, ומבקשים עצות לנפשותיהם ומוציאים לפניהם עצות ותרופות שיש בהם הרכה מעויות ונוכעות מחסרונות פנימיים, סוכרים המה שהחסרון הוא במצב שנמצאים בו ובענינים הצדדיים שמחוצה להם וחושבים שאם ישנו מצבם והענינים הסוככים אותם יצליחו. אמנם לא כן הדבר אלא שהחסרון בהם בעצמם בתכונתם ובדרךם או מחסרון הכחות והמרץ הדרוש לעלייה ויש אשר נובע החסרון ממדות הטובות מעדינות הנפש הענוה והכובשת שלפעמים אין מן הדרך הישר לאחוז בהם כלכך, אלא יש צורך להשתמש גם במדות אחרות כמו העזות וכדומה כדרך שאמרו חז"ל, אבות פ"ה, ר' יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצב וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, האדם צריך להשתמש בכל הכחות השונים למען ילך בדרך התורה והמצוה וגם במדת העזות שבלעדיה א"א לבן תורה להחזיק מעמד בסכיבה הסוככת אותו. באמת קשה מאד לבן תורה לעמוד במדרגתו ללכת בדרך ולא להכנע לרוח השורר ולשאת בגאון את דגל התורה. לפנים אמרנו ע"ז (בדרך צחות) מאמר השני באבות הנ"ל הוא הי' אומר עז פנים לגיהנום וכשת פנים לגן עדן יה"ר מלפניך או"א שיכנה בה"מ כמתרה בימינו וכי'

*נאמר בישיבה הקי בחשון תרפ"ז וגרשם ע"י הרב ר' זלמן הרב ר' אברהם יצחק בלון הי"ד.

שהמפרשים תמהו מה שייכות זה לזה, ואמרתי כי הנה התנא מלמד אותנו שצריך להשתמש גם במדת העזות למען לכת בדרך התורה, הוי עז כנמר כו' לעשות רצון אביך שבשמים, ולזה הוסיף ואמר, כי יש לדעת שמדת העזות כשהיא לעצמה איננה מדה טובה, הוא הי' אומר עז פנים לגיהנום והי' יותר כדאי אם לא היו צריכים להשתמש במדה זו ולכן סיים מאמרו יהי רצון שיבנה בית המקדש כו' שאז יכירו כל העולם באור התורה. ולא נהי' מוכרחים להשתמש במדת העזות, כי בשעה שיכירו הכל בגודל וקדושת התורה נעבוד את ה' ביראה כימי עולם.

בכלל יש לדעת, כי ברצות האדם לעלות למעלה למשכיל בדרך התורה אין מעצור לפניו וצריך הוא ללכת בדרך החיים בעז רוח ובמרץ הראוי ואינו כדאי להסתיר הכשרונות ולא להוציאם לפועל, מפני רגש העדינות, וחסרון הוא באדם אם אינו מגים דעתו לפי המדה הנדרשת למען עלות במעלות התורה והחכמה.

על כל פנים, הן אם נובע החסרון ממדת הכושה או ממדה אחרת, אבל זה ודאי, כי אי ההצלחה נובעת על פי רוב מכחות נפשו והחסרון הוא בו בעצמו ולא כמצב הענינים שמחוצה לו, ולזה לא יועיל שנוי המקום והמצב, כי מה תועיל בריחתו ושנוי המקום הלא את עצמו את חסרונותיו יקה עמו גם שם ואיך יצליח? ועל כגון זה כבר משלו משל. למה הדבר דומה? לעוף ידוע שריח רע נודף ממנו ולו נדמה שהמקום גורם לזה ופורח ממנו הלאה, וכשעומד ומרגיש גם שם ריח רע הוא פורח עוד הפעם למקום אחר וכן כל ימי חייו הוא פורח ממקום למקום באין מנוח. כן יארע אצל האדם שיש לו חסרון בעצמו הוא חושב שהחסרון הוא במצב הסובב אותו ובסכות שמחוצה לו והוא מחליף תמיד את מעמדו ומדלג מעבודה לעבודה בחשבו כי על ידי זה ישונה מצבו ויתקן לו, אבל כל זה ללא הועיל שכל זמן

שאינו מרחק החסרון ממנו לא יועיל לו שנוי המצב, בכל מקום שיהי' הוא נוטל חסרונותיו עמו, והעצה היא לכל מי שישאף לעלי' להכיר את החסרונות והמניעות שנמצאים בו בעצמו ובכל מקום ובכל מצב יתחזק להסירן ואז יצליח. אולם מלבד חסרון זה שהאדם מועה בעצמו יש להרגיש כי במה שיחפש עצות ותחבולות כאלו ובמה שממציא לעצמו דרכים רחוקות וזרות, יש בזה חסרון במדת האמונה והבטחון הראויים לבן ישראל. כי ככלל אין לאדם לחשוב שעליו מוטל להכין ולתקן עתידו ושאפשר לו למצוא עצות ותחבולות איך להעמיד את גורל חייו ולמצוא אושרו והצלחתו, כי אף שאינו רשאי להתעצל ולהתירשל ועליו לחשוב ולעשות לצרכיו וחיייו עלי תבל, כי כן רצון הכורא הוא שהאדם ישתדל יפעל ויעשה כמדה הראוי' לפי דרך התורה ולהודרו במוטל עליו בכל מצב שהוא נמצא שאז ראוי האדם שתחול ברכת ה' במעשה ידיו, אבל תמיד עליו לזכור שאין הוא בעצמו יכול להביא את גמר הדבר לתכלית אשרו ולבסס הצלחת עתידו, אלא הוא צריך לעשות כפי הראוי והיאות לו לאדם וידע כי גמר ההצלחה תלוי' ביד ה' וכדמרגלא בפומי לומר, וה' יגמור בעדי — עלי להיות רק מתחיל בדבר ולעשות כי כן הוא חובת האדם אבל גמר הדבר והצלחתו תלוי' רק בידי ה' וכחפצו כן יהי' אבל אם ממציא לעצמו עצות ותרופות רחוקות ניכר שחושב הוא כי העיקר תלוי בהשתדלותו על דבר עתידו, ובידו תלוי גורלו, וזה אינו לפי דרך התורה והאמונה.

וכשמתבוננים בדבר זה מרגישים כי החסרון כאן הוא עוד יותר עמוק כי בזה שהוא מבקש ומוצא עצה כל כך רחוקה נמצא בו רגש להנתק מהמצב שהעמידתו יד ההשגחה, ולא ידעתי איך לכנות רגש זה רק נמלטו מפי דברים אלה, „דאם איז געריסן זיך מיט דער השגחה“, כאילו יכול שום איש ח"ו להיטיב את מצבו בעצות מעצות שונות אף אם

גם ההשגחה לא תרצה בזה ואם אמנם עוד מחשבה זו חבוי' וטמונה בנפש ואינה ברורה גם לו לעצמו והיא מחותלת במחשבות וכחות שונים, ככל זאת מורגשת פה מחשבת מסוכנה מאד; נטי' קצת מדרך האמונה הישרת שהיא כפשע בין החיים והמות.

ואחרי שהרגשתי והתכוננתי בזה נתבאר אצלי ענין סתום וכמוס בתורתנו הק', ענין דור הפלגה וחסאם, והנה מפשטות הכתובים לא נתבאר לנו שום חטא, כתיב, בראשית י"א, ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים וגו' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ, ואינו מובן לנו מה פשעם ומה חטאתם. אולם בפשטות התורה לא נתברר ג"כ שהי' כאן עונש על מעשיהם רק נאמר, „וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם, ויאמר ה' הן עם אחד ושפת אחת לכולם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, הבה נרדה ונבלה את שפתם וגו' ויפיץ אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר" לא נתפרש שהענישו אותם על חטאם, כי אם משמע שהיתה כאן איזו סכנה במעשיהם וכשאומר „ועתה לא יבצר מהם וגו'" ולכן בלל ה' שפתם והפיר עצתם, אבל אין זה מובן כלל איזו סכנה יש בבנין העיר והמגדל שהי' נחוץ לאחוז באמצעים מיוחדים למען הפר עצתם זאת.

אמנם יודעים מיוחדים למען הפר עצתם זאת מסופר עוד כל הענין כפי מה שהוא, כי לזה יש עוד חלק הדרוש המבואר במדרשי חז"ל שדרשו בתורה ע"פ כללי הדרוש שהיו בידם, ועוד יש חלק הסוד הטמון בדברי תורה, כידוע שכל התורה כולה הן הן שמותיו של הקב"ה אבל הלא כבר למדנו לדעת כי לעולם גם בחלק הנגלה והמפורש מוכרח שתהי' תורה שלמה לנו שצריכים אנו להכין וללמוד הימנו, ובאמת בפשטות הכתובים מבואר כל הענין לפי פשוטו ויש

לזה קשר ושייכות גם להדרוש והסוד הנדרש ומרומז בו, כי יחס הפשט להסוד הוא כיהם-הגוף לנשמה המתלבשת בו, וכל חלקי התורה אחידן ומתקשרין דא כדא כנפוא ונשמתא ונשמתא דנשמתה (עיי'ן שעור דעת „אל יחס המזג“ ו„נשמת התורה“) וכאן הנגלה והמפורש בתורה אינו מובן לנו כלל, וגם לכאורה אין לו שייכות וקשר עם הדרושים שנאמרו בענין דור ההפלגה. דהנה בדברי חז"ל מצינו בענין זה דרשות מופלאות מאד, על הכ' ודברים אחרים (פירוש רש"י נח י"א א') באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה, ובמדרש תנחומא איתא בלשון אחרת, אמרו לא כל הימנו שיבור לו עליונים ויתן לנו התחתונים נעלה לרקיע ונכהו בקדומות. עוד מצינו מובא ברש"י ז"ל שם ד"א ודברים אחרים, אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט כמו שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמוכות (ב"ר), והנה מלבד שמהמפורש בכתוב לא נראה כלל שהיו כאן ענינים כאלה. דברי המדרשות כשהן לעצמן נפלאים מאד. א' כי מי פתי יאמר לפרש דברי המדרש כפשוטן שדוג הפלגה היו טפשים, כאלו לדמות כי אפשר לעלות לרקיע ולעשות אתו מלחמה בקדומות וכדומה. הלא ידענו ונוכחנו, כי דורות הראשונים היו גדולים בחכמה ונמרוד שהי' בתוך דור הפלגה ומנהיגם — כמבואר ברש"י ז"ל על הפסוק, הוא החל להיות גבור בארץ „להמריד את כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה“ (י' ח') נאמר עליו „יודע את רבונו ומכון למרוד בו“ הרי תארו אותו חז"ל כיודע את רבונו. והי' נמצא במדרגה כ"כ גבוהה! ואם כן אי אפשר לומר שדור הפלגה היו נבערים מדעת. להשוב כי אפשר לעשות מלחמה עם רבונו של עולם או לעשות סמוכות לשמים.. ב'. ואם אמנם היו בורים כאלה מה צורך יש להתחשב עמהם ומה דרוש הי' לשנות הטבע בשכילם ולכלל שפתם, יבנו להם מגדל.

זידעו ויוכיחו מה יפה כחם. ג'. ועוד יותר יקשה שהלא כתוב מפורש בתורה, שם י"א, "ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" משמע שכחם הי' גדול ואפשר הי' להם לפעול מה, לולא יתערב הקב"ה כביכול ויבלול שפתם, וזה פלא הוא, איזה ענין יש בדמיוני שטות כאלו?

והרמב"ן ז"ל אחרי שמשיג על רודפי הפשט מכאר לנו ע"פ הסוד, כי כונתם היתה לקצץ בנטיעות ועל זה כתב שם וזה לשונו: "והסתכל בי בכל ענין המכול הזכיר אלקים זככל ענין הפלגה הזכיר שם המיוחד, כי המכול עבור השחתת הארץ והפלגה עבור שקצצו בנטיעות והנם ענושים בשמו הגדול וזהו מעם הירידה והמשכיל יבין" והנה גם הוא ז"ל לא גלה לנו ענין החטא ועונשו ואיזה שייכות יש לבנין המגדל עם ענין "קצוץ בנטיעות" ויחס ענין החטאים לפי הסוד עם פשט הכתוב.

כן מצאנו בספרים הק' ענין דור הפלגה ע"פ חכמת האמת, כי הטאים היו במה שרצו להפריד ספירת, "מלכות" משאר הספירות ולהשתמש בה כרצונם וגם זה אינו מובן כלל, כי הלא ידוע על פי חכמת האמת, כי כל הספירות הם מעצם אלקות ואיך שייך להפריד ספירה אחת מספירות הקדושות שהם עצם אלקות. כל הענינים האלה קשה להולמם והי' ענין זה בעיני תמיד מופלא וסתום יותר משאר עניני התורה, כי כאן פשטות התורה אינה מכוארת כלל וגם המדרשות לכאורה סותרים זה את זה וכמו כן הפשט הדרוש זהסוד אין להם שום יחס וקשר, אדרבה הם סותרים זה לזה לכאורה, ובכלל אין שום באור מספיק לפרשה זו במפרשי התורה.

אולם בהרגישי אותו הרגש שהזכרנו הואר לפני כל הענין בע"ה והכל מתבאר בהתאם לפשוטי הכתובים: "ויחי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים וגו' וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם ויאמרו איש אל רעהו וגו'" והיינו כי

בהיותם מהזכרים יחד בדעה אחת ובאשר כבר גדל ורב מספרם כהכרח ה' עליהם להתפשט בארץ וממילא להיות נפרדים כל אחד לעברו, וידעו והבינו כמה סבות לפורעניות מוכנות לו לאדם היחידי מפגעי העולם השונים, עלה בדעתם שצריכים המה למצא עצות ותחבולות למען תשלט ביניהם אחדות גמורה ושתהינה כל משפחות הארץ מאורגנות ללחום בכחות משותפים עם פגעי העולם וכחות הבריאה העליונים והתחתונים המריעים לו לאדם. על ידי ההתאחדות והארגון אפשר למצא תחבולות שונות שתהינה עבורם כתרים נגד כמה מן הפורעניות כמו עניות מלחמות וכדומה, וגם חשבו והבינו בהכמתם שאם תשלט ביניהם אחדות מוחלטת וארגון גמור וכל אחד בכחותיו המיוחדים ישתדל למצא תחבולות בעד האנושיות בכלל אפשר למצא אמצעים כנגד הפורעניות הרבות המוכנות לו לאדם היחידי מחלאים ומשאר פגעי העולם, בידעם כי אצורים בעולם כחות נפלאים לאין שעור וערך אשר רק אם ימצאו וישכללו אותם יכולים להשתמש בהם לכמה ענינים, הלא גם הדורות האחרונים ראינו כמה המצאות חדשות שעשו מהפכה בכמה עניני התבל על ידי שנמצאו ינתגלו כחות טבע נסתרים ונפלאים שכחם כה גדול ורכ עד שקודם התגלותם קשה ה' לשער ולהאמין כי נמצאים כחות כאלו בטבע, ואמנם כל מה שנתגלה לנו עתה אין זה אלא כטפה מן הים מול סתרי הטבע שעדיין לא נתגלו לנו ולא ידענו אודותם ואלמלא היו בני האדם בכל הדורות באחדות גמורה בשלום ושלוה והיו עובדים כל אחד במנוחה במקצוע שלו לתועלת העולם, מי יודע כמה כחות נפלאים הטמונים בחיק הטבע היו יכולים למצא ולהשתמש עמם להנאות העולם וכתרים נגד הפורעניות השונים. ובאמת הלא יודעים אנהנו, כי בדורות הראשונים ידעו הרבה מאד ענינים וכחות נפלאים שנשתכחו במשך הדורות. וכענין שמצאנו (ברכות י') חזקיהו גנו ספר הרפואות ופירש"י

כדי שיבקשו רחמים, לפי שלא הי' לכם נכנע על חילים אלא מתרפאים מיד (רש"י פסחים נ"ו) משמע שהיו להם רפואות בדוקות לכל מיני החלאים בדורות הראשונים שהיו קרובים לראשית הבריאה שגדלו מאד בכחות נפשם וחכמתם, הם ודאי ידעו מהרבה כחות נסתרים הנעלמים מאתנו בטבע הנגלה, ועוד יותר רבתה ידיעתם משלנו בטבע הנסתר כמו עיני שדים וכשפים וכדומה. ובאמת נראה, כי יש בטבע הבריאה עצמה תרופות ואמצעים כנגד כל הפגעים הנמצאים והפגנות הכרוכות בה ולכן בידעם את הסכנות והרעות הרבות המוכנות לו לאדם הפצו להתאחד ולהתארגן, ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים" שישמש להם בתור מרכז וסמל להתאחדות למען לא יהי' כל איש פונה לעברו ולא יפוצו על פני כל הארץ, כל משפחה לבדה, אלא כולם יהיו מאוחדים לעזור איש לאחיו במלחמת החיים.

והנה לפי הנגלה לעין אין כאן שום חטא ועוון בבקשת תחבולות איך להנצל מפגעי העולם, אבל הבורא ב"ה ראה וידע, שבבקשת האמצעים האלה שמוץ רגש רע החפץ להשתחרר מההשגחה ושלא להיות מוטל תחת הנהגת ה' רק להנהיג את חייהם בעצמם בכחות המסורים לידם בהיותם מועים לחשוב כי אחרי שנסדרה הבריאה נמסרה היכולת להם להשתמש בכחות הנתנים בטבע הבריאה כפי רצונם ויוכלו להיות עי"ז בלתי תלויים בהשגחה האלוקית, ובמחשבתם ורצונם זה שלא להיות קשור עם הנהגת השם כי אם להפרד ממנו ולחיות בעולם בעצמם, נמצא חטא של כפירה ומרידה בהן. אמנם זאת היתה כונה נסתרת שלא נתגלתה בבחירות גם להם בעצמם והיתה רק טמונה בעמקי לבבם, ולכן בפשטות הכתובים ספרה לנו התורה המעשה הנגלית כפי שהביעו כדבריהם המפרשים שאמרו, ונעשה לנו שם פן נפוז על פני כל הארץ" שהי' חפצם להתאחד ולהתארגן ולזה בנו עיר ומגדל וראשו בשמים שישמשו להם בתור מרכז וסמל

לארגונם וכמו שבארנו „וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל וגו'“ נסתכל הקב"ה במעשה ידיהם וירד לסוף דעתם וכונתם מהו, שרצונם בזה להסיר עול ההשגחה מעליהם ולקחת גורלם בידם, „ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם וגו'“ כי לפי ידיעת העליון ברוך הוא לולא שעכבום מן השמים על ידי בלבול שפתם והיתה יוצאת לפועל כונתם בכנין העיר והמגדל ה' אפשר להם על ידי השתדלות מרובה בכחות משותפים למצא אמצעים כנגד כל מיני הפורעניות ולהוציא מזימתם — מחשבת הפנימית הרעה — להשתחרר מעול ההשגחה, ולכן ירדה ההשגחה העליונה והפרה את מחשבתם על ידי בלבול שפתם, „ויפץ אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר“.

ולפי האמת ענין וירד ה' לראות וגו' הכה נרדה וגו' מראה על ענין יותר עמוק דהיינו כי בלבול השפה נעשה על ידי ההנהגה היותר עליונה, הנהגת שם הוי', שהיא למעלה מהנהגת שם אלקים, שם „אלקים“ מורה על ההנהגה התמידית המסודרת ומוגבלת במערכות המבוע ולפי מערכה זו אפשר ה' להם להוציא מזימתם, אבל כאן נתגלה אור הנהגת שם „הוי'“ המראה על עצמיות רצון הכורא כבריאה המשדד כל מערכות ההנהגה המכעית והמתראה בעולם כשנצרך לתכלית המכוונת, ונקראה בתורה בלשון „וירד“ „נרדה“ וכדומה וענין ירידה היינו שההנהגה העליונה מתגלית בתחתונים (עיי' שעו"ד נסים ומבוע ג') וזהו וירד ה' שירד כביכול בתחתונים ועל ידי זה עכב ובטל מחשבתם — והנה הם לא ידעו ולא הבינו, כי עצם ההנהגה הוא תמיד בידו של הקב"ה ולא נמסרו מוסרות ההנהגה לכחות הבריאה התחתונים או העליונים כי ה' צב-אות לבדו מסדר תמיד כל הבריאה לפי תכלית רצונו, וכי ענין הנהגת שם „הוי'“ נסדר גם הוא כחוק הבריאה מבראשית, וזאת הידיעה

נעלמה מהם כי בהתכוננם בהנהגה התמידית של „אלקים“ נדמה להם כי יש ביכולת בני האדם על ידי כח הבחירה שנתן להם להשתמש בכחות הכריאה שלא כחפץ ההשגחה, והם הפצו להעמיד עיני חייהם כרצון עצמם ולהלחם עם ההשגחה, „זיך רייסן מיט דער השגחה“ וזהו כונת המדרש שאמרו נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה, כלומר שברצונם הפנימי ה' לצאת מתחת יד ההשגחה ולהשתמש בכחות הטבע הנפלאים שנתנו בכריאה שלא כתכלית המכוונת לפי רצונו יתברך. וזהו ענין „נעלה בקרדומות ונעשה עמו מלחמה“ וכן יש להבין דברי המדרש „ד"א אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט כואו ונעשה להם סמוכות“ דהיינו שחפצו למצא אמצעים גם כנגד פורעניות המכול בהבינם כי אפשר למצא בכחות הנסתרים של הכריאה אמצעים גם כנגד פורעניות זו, וכמו שבארנו שחפצם ה' למצא אמצעים כנגד כל פורעניות העולם הזה, ונמצא כי דברי המדרשות מתאימים בעיקרם, כי ענין דור הפלגה ה' שחפצו להשתמש בכחות הנתנים בכריאה שלא כרצון ההשגחה.

וכשנתעמק עוד בדבר יובן לנו גם מה שכתב הרמב"ן על פי סוד המתאים ג"כ למה שבארנו על פי הפשט והדרוש, כי הנה בכונה זאת להשתחרר מעול ההשגחה, כחשבכם שאפשר להשתמש בכחות הנתנים בכריאה שלא כחפץ ההשגחה והכוונה התכליתית המכוונת בכריאה, היתה טמונה מרידה וכפירה באלקות והיינו שחשבנו כי מסבב הכל אחרי שברא כל הכריאה ונתן שליטה לכחות וממונים שונים, אפשר להשתמש בהם ולהפרידם משרשם, וזהו ענין „קצוץ בנטיעות“ כי הם ידעו מאל אחד מסבב כל הסכות ושורש הכל אבל טעו כמרדם לאמר כי אחרי שברא הכל והשליט כחות עליונים ותחתונים על פי חוק וסדר קבוע, דרי כאלו כביכול עזב ח"ו מוסרות ההנהגה מידו וארץ נתנה

ביד רשע, כי על ידי כח הבחירה שנתן לו לאדם אפשר להשתמש בכחות ההם שלא ברצון „הוי” ב”ה המכוון בכריאה, וחפצו ברשעתם לקצץ בנמועות, ולזה נאמר וירד ה’ וגו’ הבה נרדה ונבלה שם שפתם” כי כאן הופיע אור „הוי” ב”ה ובלבל לשונם וזהו מה שכתב הרמב”ן „והנה ענושים בשמו הגדול וזה טעם הירידה” דהיינו שבלכול לשונם הי’ מכח הנהגת שם „הוי” היא ההנהגה היותר עליונה הנמצאת במערכות ההנהגה המשדדת כל הכחות המוטבעים בכריאה ושאורה מתגלה בתחתונים כשדרוש זאת למען להביא את הכריאה לתכליתה והמשכיל יבין.

וכן מתבאר מה שהובא לעיל בשם ספרים הק’ שדור הפלגה רצו לנתק ספירת „מלכות ולהשתמש בה כחפצם שזה מתאים באמת לכל מה שאמרנו, אלא שחכמי האמת כינו לאותם הדברים עצמם בשמם כפי ענינם האמיתית, כי הנה למשל כשהאדם רוצה שכיתו יהי’ מואר הוא עושה חלון בכותל הבית ומתבטא הדבר אצלינו שהחלון מאיר ואנו אומרים פלוני עשה חלון המאיר לו בביתו, אולם לפי האמת הלא אין החלון מאיר לו כלום אלא שע”י פתיחת החלון קוי אור השמש בוקעים דרך החלון לתוך הכית ומאירים בו, ואלו חפצנו לבטא את הדבר כמו שהוא באמת, היינו צריכים לומר שפלוני שרצה להאיר את ביתו להמשיך את אור השמש לתוך ביתו. בדומה לזה הוא ענין מה שדכרנו כי הנה כל כחות הטבע וכל הענינים הפועלים בכריאה נדמה לנו שכחם נמצא בהם בעצמם והפעולות הנעשים על ידם מיחסים אנו להם, אבל לפי האמת לאמתו כל כחות הכריאה אין להם מגרמייהו כלום וכל כחם אינו אלא מרצון האלקות המאיר בהם וכל עניני הטבע אינם רק כחלון שדרך שם מאיר לנו שפע רצון האלקי. והנה ספירת „מלכות” היא ספירה האחרונה מספירות הקדושה, מורה על אור האלקות המתקשר עם הכריאה להנהגת העולמות ושעל ידי נכרת

מלכותו ית' בכריאה, ולפי מה שנתבאר לפנינו ענין חטא דור הפלגה הי' שהפצו להשתמש בכחות הנתנים בכריאה לפי טבע הנהגתה התמידית ולפעל עמם לבדם וזהו לפי האמת שהפצו לפעול בכח האלקות הנמצא בהנהגת הכריאה התמידית ולהמשיך השפעת אור האלקי דרך הנהגה זו לבד, וקוראים לזה הכמי האמת שרצו להשתמש בספירת מלכות ולנתקה משאר הספירות, דלפי האמת ענין רצונם היה להשתמש באור ספירת מלכות המאירה דרך הכחות הטבעיים כפי החק שנתן להם מראשית הכריאה, וכאילו הפרידו את האור הזה מאור הספירות העליונות המאירים דרך ספירת מלכות שהיא הספירה האחרונה הנכרת בכריאה ונהגתה, והבן זה מאד.

ונתבאר לנו, כי הפשט, הדרוש והסוד נקשרים זה בזה והכל אחד הוא, אלא שבפשטות הנגלה מספרים לנו כפי פשטותן של הדברים, מהנגלה במעשיהם ודבריהם, ובדרוש לפי דרישת הדברים לעומקן, להכונה הטמונה במחשבתן הפנימית, ובסוד כפי שורש הדבר וסודו שהוא אמתתו.

והנה שמץ חטא של דור הפלגה מצאתי בזה שהאדם מבקש עצות מרחוק להטיב מצבו ורוצה להנתק מהמצב שהועמד בו על פי ההשנחה, אולם כאמת יש לדעת כי מלבד שאין זה לפי דרך האמונה לחקור עתידות, ושיבקש האדם להעמיד גורל חייו על ידי השתדלות יותר מכפי הנאות, הנה הבר דעת יודע ומבין כי גם לפי דברי הטבע הפשוט אי אפשר לו לאדם להכין עתידו, כי אין בכח האדם להביא בחשבון כל הסבות והענינים הנסתרים בחק העתיד— ואינו כדאי לחקור עתידות, כי כל דבר תלוי בהמון סבות שונות שאינם תלויים בו ומי יודע מה יוכשר לכסוף כי מה שנראה לו עכשיו לטוב יוכל להיות לכסוף לפוקה ומכשול ח"י, וכן מה שנחשבהו לרעה אפשר שתצמח מזה אחרית טובה ואושר לאדם.

כל זה יש לכל איש להוכח ממהלך החיים הנראים לפנינו בכל זמן, ולדוגמא — זכורני לפני המלחמה הנוראה היו פה במלז שני בע"ב מקורבים זה לזה ושמצב עסקיהם הי' בערך דומים זה לזה ושניהם השתדלו להעביר עסקיהם לעיר הגדולה הסמוכה למלז, אשר לפי דעתם הם וכן לפי דעת אחרים הי' שם המקום מסוגל יותר להתפתחות עסקיהם להגדיל מסחרם ולהרויח הרבה יותר מפה, והנה לאחד מהם עלה הדבר בנקל והעביר עסקיו והתחיל להעביר מסחרו והצליח מראש, ולהשני מפני איזה סבה לא עלתה בידו להעביר עסקיו לשם זה? לשני הרבה עגמת נפש מזה שלא עלתה בידו לעשות כמו חברו והתקנא בו מאד, ולאסון ממש הי' נחשב בעיניו מה שלא הצליח לעשות כמו חברו.

אבל מה היתה אחרית הדברים, כעבור כמה חדשים פרצה המלחמה ונגרשו כל התושבים היהודים מהעיר הלזו. וגם הלז הי' מוכרח לגלות לרוסי' ששם סבל הרבה צרות ועסקיו נהרסו ומרוב הצרות והתלאות מתו עליו אשתו ובניו ר"ל ויהי לאומלל ואובד, והשני שקנא בו ונשאר במלז שלא ברצונו, אצלו הפך הכל לטובה, נהפך עליו הגלגל ועסקיו גדלו ומה שהוא נשאר על מקומו הי' לאושר לו, נמצא שמת שחשב שהוא אסונו הי' אושרו. דוגמאות כאלו רואים אנו הרבה. היוכל איש לדעת ולחשב אל נכון איך להטיב מצבו בעתיד התלוי כל כך בגלגולי סבות שונות, ויארע לפעמים הרבה כשהאדם בורח לאיזה מקום או עושה מעשים בחשבו שהם יהי' למפלט לו מאיזה אסון שהוא ירא ממנו ובורח מרעה ולבסוף נמצא שבזה עצמו נתקרב אל הרעה ואלו המעשים שעשה להצלחתו הם היו הסבות לקרב את אסונו. הרי מצינו כאחי יוסף בשמעם את חלומו, כי ימשול עליהם וביראם ממנו, הפצו להנצל מזה על ידי שמכרוהו לעבד כמצרים וכמעשיהם אלו בידיהם ממש הרבו ממשלתו ונתקיים חלומו בהם וגרמו שיקוים בהם מה שיראו ממנו, וכמו כן

בענין בקשת האושר, יש שהאדם מתרחק ממקומו וממצבו למען ימצא טובו ואושרו ועל ידי זה מתרחק הוא מאשרו המוכן לפניו דוקא במקום ומצב שהוא נמצא בו. כענין זה אמרתי על מה דמצינו בגמ' (סנהדרין צ"ז) אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה שנאמר ואפס עצור ועוזב כביכול אין סומך ועוזר לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ב'י' אמר להו במטותא בעינא מנייכו לא תרחקוה. דתניא שלושה באין בהיסח הדעת אלו הם משיח, מציאה ועקרב.

ולכאורה אין הדבר מוכן א' שמביא דאין משיח בא אלא כשיתייאשו ממנו מהא דתניא דג' דברים באים בהיסח הדעת משיח, מציאה ועקרב, והנה מזה משמע רק דמשיח כמציאה, והלא גם כמציאה אין המחשבה מפסידה ואין היאוש מועיל למצא את המציאה ולמה אמרו שצריכים להתיאש ולהביא את עצמו לידי היסח הדעת, ב' איך אפשר לומר שעלינו להתיאש מן הגאולה הלא נצמיינו לחכות על הגאולה, ואם יתמהמה חכה לו" (חבקות ב') ואחת מן השאלות ליום הדין היא, "צפית לישועה?" ובכל תפלה ערב ובקר וצהרים וכברכת המזון תקנו לנו הז"ל להזכיר בנין ירושלים ומלכות בית דוד ובזכות זה מבקשים אנו שיגאלנו, ותמלוך עלינו כי מחכים אנתנו לך" ואיך אפשר לומר שעלינו להתיאש מן הגאולה.

והנה המאמר אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגדולה ה'י' אפשר לפרש דהיינו שחז"ל ראו ברוח קדשם ולמדהו מן הכתוב כי בזמן הגאולה ימצאו בני ישראל במצב רע כזה שיתייאשו מן הגאולה וכדמצינו מימרות אחרות כעין זה, "אין בן דוד בא עד שתכלה פרומה מן הכים" וכדומה, אבל מ"מ לא מצאנו שאחד שיש לו ממון נאמר לו השלך כספך לים כדי לקרב בזה את הגאולה, וכדומה לזה מצינו בגמ' (שילהי סימח) בעקבתא דמשיחא הוצפה יסגה

וכו' נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו בפני נערים, בן מנול אב ובת קמה כאמא כו' פני הדור כפני הכלב, ובכל זה לא מצאנו שצריכים אנו להשתדל להביא את העולם לידי מצב זה, כי מלבד שהוא פורעניות אין בזה אמצעי להביא את הגאולה אלא שהוא אחד מסמני הזמן בעקבתא דמשיחא, והיינו כי ידוע להם כי מצב העולם קודם ביאת הגואל יגרם לזה שתכלה פרומה מן הכים וחוצפא יסגי וכדומה, אבל מכל מקום אין בזה עצמה סבה לגאולה, אלא שהסבות הקודמות הגורמות לביאת הגואל יסבבו ויגרמו בהכרח מצב זה, וכן הי' אפשר לפרש גם זה שאחד מסימני דעקבתא דמשיחא הוא גם כן שיתיאשו מן הגאולה ובשאר פורעניות של עקבתא דמשיחא, אבל הא דמביא הגמ' מר' זירא כי הוה משכח לרבנן דמעסקי בה בקש מינייהו לא תרחקוהו, הרי משמע שצריכים להשתדל להתיאש מן הגאולה ולהביא את עצמנו לידי היסח הדעת וזה לא יתכן כי הלא אחד מהיסודות העקרים כאמונתנו היא לחכות על ביאת הגואל.

והנה המאמר מתבאר בדרך אחרת, כבר בארנו (עיינ' שעו"ד „היי העולמות“) את מאמר חז"ל על הכתוב „אני ה' בעתה אחישנה“ זכו אחישנה לא זכו בעתה, דאין זה כמו שמפרשים העולם שאם לא יזכו בני ישראל להקדים את הגאולה, תבא הגאולה במשפט לעת קץ בכל אופן, כי אזי שאינה תלוי' הגאולה במצב העולם, הדבר אינו כן שבאמת אין הגאולה באה רק לפי התנאים ובאופנים שנועדו לזה וכמו שמצינו בתורה ומפורש בדברי הנביאים הקדושים שצפו ברוח קדשם איזה ענינים מוכרחים להיות קודם ביאת המשיח וכי הגאולה תבא רק לפי משפט הבורא ב"ה וכשהעולם יהי' מוכשר ומסוגל לקראת הגאולה, וזהו מה שנאמר „וציון במשפט תפדה“ אלא שהבורא ב"ה הכין ומידר מתחילה עניני הבריאה באופן כזה שעד עת קץ יהי'

הכרח שיבא העולם לידי ההכנה הראוי' ויזכה לגאולה, והיינו כי על פי כל הסבות והאופנים שאפשר למצב העולם להתגלגל על ידי בחירת בני האדם, לפי מדת כח הבחירה וגודל החופשה שנתן להם מוכרח שעל פי כל האופנים שישתלשלו מאורעות העולם יגיעו לעת ידועה והיא עת קץ לידי מצב הראוי לגאולה.

וגם זה עלינו לדעת כי אי אפשר לאדם להגיע עד סוף השבון זה לדעת מתי ואיך תבא הגאולה, כי תכלית ענין הגאולה וביאת המשיח תלוי במחשבתו של הקב"ה שקדמה לבריאה ולכן אי אפשר לבני אדם לדעת האמצעים איך לקרב ולהביא את הגאולה, וכזה מעו הרבה בזמנים שונים שחפשו עצות להביא את הגאולה בכל דור לפי מה שהוא, אם בדורות הקודמים על ידי סגולות רוחניות, על ידי שמות הקדושים וכדומה, אם בדורות האחרונים על ידי סבות מבעיות וכל זה לא הצליח ואי אפשר שתצליח כי הגאולה אי אפשר להביא על ידי תחבולות בני אדם ואי אפשר לדעת אותה, נעלה ונעלם הוא ענין הגאולה, ולכן תבא בהיסח הדעת, כי לא ידעו בני אדם אל נכון איזה מצב הוא הראוי לגאולה, וזהו מה דאמרינן עד שיתיאשו מן הגאולה, היינו עד שיתיאשו מלהביא את הגאולה על ידי אמצעים ותחבולות, כשם שאי אפשר למצא מציאה על ידי עצות ותחבולות ואם יאבה אדם להשתדל ולחפש אחרי מציאה עלול שעל ידי חפשו יתרחק מן המציאה שהיתה אמנם קרובה ומוכנת לפניו כי יחפש במקום שאיננה ועל ידי זה יתרחק ממקום המציאה, כמו כן אם נשתדל ונחפש אחרי אמצעים להביא את הגאולה הנה האמצעים לא יועילו ועוד עלול שנתרחק מן הגאולה, כי הנה בחפשנו אחרי הגאולה לפי מוכננו אנו במהות הגאולה הרי מתרחקים אנחנו מדרך הגאולה האמתית ואת אשר אולי נמצא אין זאת הגאולה המיועדת לנו, וזה עצמה סבה לרחוקה. וכמו שראינו כבר פעמים

הרבה שעל ידי זה שחפצו בדרכים שונים להביא את הגאולה נתרחקו מדרך האמת והאמונה הנכונה וכמו שאנו רואים גם בדורנו שעל ידי זה שחפצו להביא את הגאולה בכח עצמי נתרחקו בני דורנו מדרך התורה והאמונה וגרמו לכמה פורעניות ולשפלות הדור ועל ידי זה נתרחקו מן הגאולה כמה מעלות ה' ירחם.

וזהו דאמרינן אין בן דוד בא עד שיתיאשו מן הגדולה, היינו עד שיתיאשו מלבקשה ולחפשה על ידי השתדלות עצמנו, כי זאת לא תצלח ועל זה מביא מר' זירא דכי הוה משכח לרבנן דמיעסקו בה, לא נאמר שמדברים אדותה אלא שמעסקי שהיו עסוקים איך לקרב את הגאולה — אף אם האמצעים נעלים וקדושים הם כיאות לרבנן — אמר להו במשותא בעינא מינייכוהו אל תרחקוהו כי אין למצא תתכלות לגאולה ובזה עצמה הנכם מתרחקים ממנה, באשר תלכו בדרך אחרת מנגד לדרך הגאולה האמיתית, אמנם זה ודאי כי דרוש לאחוז באמצעים הכלליים להתזיק בתורת ה' ולהתחזק באמונתו לחכות לגאולה ולצפות לישועת ה' לדעת ולהאמין כי רק בה' מבטחנו לו ניהל ואליו תקותנו וזה ה' שקוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.